

ՆԱ ՄԻՇՏ ԲԱՐՁՐ ՄՆԱՅ ԻՐ ԱՊՐԱԾ ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ

Անցնող տարվա այս վերջին օրերին, դեկտեմբերի 28-ին, կյանքից այնքան անժամանակ հեռացավ բանասիրական գիտությունների դոկտոր, Մաշտոցի անվան Մատենադարանի քաժնի վարիչ, Հայաստանում քրիստոնեության պետականորեն ընդունման 1700-ամյակի պետական հանձնաժողովի անդամ Արտաշես Ազատի Մարտիրոսյանը:

Ծնվել է 1930 թ. Լենինականում: 1952 թ. ավարտել է տեղի Միքայել Նալբանդյանի անվան մանկավարժական ինստիտուտի պատմա-բանասիրական ֆակուլտետը, 1958 թ.՝ Հայաստանի գիտությունների Ակադեմիայի ասպիրանտուրան՝ նույն թվականին ստանալով բանասիրական գիտությունների թեկնածուի, իսկ 1971 թ.՝ դոկտորի աստիճան: Թեկնածուական աշխատանքում, որը լույս է տեսել նաև առանձին գրքով, նվիրված է Մարտիրոս Ղրիմեցու մատենագրական ժառանգությանը: Այնտեղ ցույց է տրվում նաև Հայաստանի ու Բուլղարիայի պատմության առանձին հարցերի լուսաբանման համար Ղրիմեցու երկերի ունեցած կարևորությունը: Դոկտորական աշխատանքը վերաբերվում է Մերձավոր Արևելքի մ.թ.ա. 7-րդ դարի նշանավոր գրական հուշարձան Ախիկարի պատմությանը: Այն՝ «Պատմութիւն եւ խրատք Խիկարայ իմաստնոյ», լույս է տեսել երկու հատորով (հտ. Ա, Երևան, 1969 թ., հտ. Բ, Երևան, 1972 թ.): Այս աշխատությունում, 100 ձեռագրերի հիման վրա, Մարտիրոսյանը վեց տարբերակով կազմել է Ախիկարի հայկական խմբագրության գիտահամեմատական բնագիրը՝ ցույց տալով, որ բուն բնագրի թուրքալեզու և սլավոնական տարբերակների սկզբնաղբյուրը ոչ թե մերձավորարևելյան այս հուշարձանն է, այլ՝ վերջինիս հայկական խմբագրությունը, և թե այս հանգամանքը արտահայտությունն է այն իրողության, որ Հայաստանը պատմա-մշակութային կամրջի դեր է խաղացել Մերձավոր Արևելքի և Արևելյան Եվրոպայի միջև:

1975-79 թթ. Մարտիրոսյանը «Պատմա-բանասիրական հանդես»-ում երեք հոդված տպագրեց՝ նվիրված 3-4-րդ դարերում Հայաստանի ու

Սասանյան իրանի փոխհարաբերություններին, ճշտելով նաև պարսից զահակալների ժամանակագրությունը Շապուհ երկրորդից մինչև Հազկերտ Բ, որոշակի ուղղումներ մտցնելով Նյուդեքերի և Բիքերմանի նշանավոր ցանկերում:

1982 թ. լույս տեսավ Մարտիրոսյանի «Մաշտոց» մեծագրությունը՝ մվիրված հայոց, վրաց և աղվանից գրերի ստեղծման պատմությանը և այդ գործում Հայոց պետության ունեցած դերին: Մահից առաջ հասցրեց ավարտել նաև «Թարգմանչաց դար» ուսումնասիրությունը:

Իր վերջին աշխատանքը դարձավ այս տարվա սեպտեմբերին «Հայաստանը և Քրիստոնյա Արևելքը» գիտաժողովում Հայոց դարձի 301 թ. տեղի ունենալը հավաստող զեկուցումը: Նրանում հայկական, բյուզանդական և պարսկական աղբյուրներում վկայակոչված ու Հայոց Դարձի թվականի հետ հարաբերվող իրադարձությունների ժամանակագրորեն փոխադարձաբար ներդաշնակ կուռ մի համակարգի կազմությանը հավաստվում է հայ ժողովրդի համար դարձակետային այս իրադարձության 301 թ. տեղի ունենալը, և ցույց են տրվում երրորդ դարի վերջում ստեղծված աշխարհաքաղաքական ու մշակութային այն բարենպաստ նախադրյալները, որոնք հնարավոր դարձրեցին, որ 301 թ. Հայաստանը Քրիստոնեությունը աշխարհում առաջինը պետականորեն ընդունի: Ժամանակագրական այս հիմնավորումը, հիշյալ նախադրյալների առավել խոր քննությամբ ու մեկնաբանությամբ, ցանկանում էր հրատարակել առանձին մի գրքով, սակայն սեպտեմբերին դարանակալ հիվանդությունն արդեն սկսել էր տարածվել՝ անկատար դարձնելով և այս ծրագիրը: Կյանքի վերջին օրերին, հիվանդության մահճում ցավով հիշելով կիսատ մնացած աշխատանքները, համաձայնվեց, որ այս զեկուցումը տպագրենք «Էջմիածին» ամսագրում, որը և կկատարենք առաջիկա համարներից մեկում:

Արտաշես Մարտիրոսյանի անժամանակ մահը ծանր և իսկապես անփոխարինելի կորուստ էր ոչ միայն գիտության, այլև գիտական ու հասարակական ընդհանուր բարոյական մթնոլորտի համար, որը դժբախտաբար զոնե առայժմ զահավեժ մի ընթացքով շարունակում է իր անկումը, որի առաջն առնողներից մեկը մնաց նա իր ողջ գիտահասարակական կյանքում:

Մարտիրոսյանը երբեք տուրջ չտվեց ժամանակի պահանջարկին ու առաջարկին, գիտությունը վաճառվող ապրանքի չվերածեց, այլ գնահատող արժեք դարձրեց՝ ժամանակի քաղաքական վայրիվերումներում իր հասարակական-քաղաքացիական կեցվածքը պայմանավորելով անկաշառ գիտնականի գնահատականով, ուրվագծելով և իր ապրած ժամանակի հասարակական, պետական-քաղաքական ու ընդհանուր մշակութային պատկերը, դրանով իսկ հավաստելով այն իրողությունը, որ ճշմարիտ, իսկական և անկաշառ գիտնականը պետք է ունենա նաև քաղաքացիական կեցվածք, և այդ կեցվածքը արտահայտվելու է գրասեղանի մոտ:

Մաշտոցի անվան Մատենադարանի աշխարհականի իր խցի

պատուհանից նա աշխարհին ու իր ապրած ժամանակին միշտ նայեց հայ ժողովրդի ստեղծած հոգևոր-մշակութային անանց արժեքների քարձուքից, իր գործերն ու կյանքը շարունակ հարաբերեց իր ապրած ժամանակի հետ, սակայն միշտ քարձր մնաց իր ապրած ժամանակից:

ՎԱՐԳԱՆ ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ

Հանուն Վեհափառ Հայրապետի, Արտաշես Մարտիրոսյանի անժամանակ մահվան առիթով, ցավակցական գիր է եղել Կաթողիկոսական Ընդհանուր փոխանորդ Տ. Գարեգին արքեպիսկոպոս Ներսիսյանը.

ՍԳԱԿԻՐ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻՆ ՆՈՐՈԳ ՀԱՆԳՈՒՅՅԱԼ ԱՐՏԱՇԵՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ

Սրտի խոր վշտով իմացանք Մաշտոցի անվան Մատենադարանի քաժնի վարիչ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, 1700-ամյակի Պետական Հանձնաժողովի անդամ, ճանաչված գիտնական Արտաշես Մարտիրոսյանի մահվան ցավալի լուրը:

Նրա հարուստ վաստակը հայոց պատմության յուսաբանման և լեզվի ու գրականության ուսումնասիրության բնագավառներում անգնահատելի արժեք ունի: Իր «Մաշտոց» և այլ մենագրություններով ու ուսումնասիրություններով նա կարևոր ծառայություն է մատուցել 4-5-րդ դարերի պատմության և բանասիրության, ինչպես նաև Հայաստանում Քրիստոնեության ընդունման ու տարածման, հալոց գրերի արարման և մի շարք գիտական այլ հիմնահարցերի պարզաբանմանը և լուծմանը:

Հանուն Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց Հայրապետի և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Միաբանության և պաշտոնների, ներկայացնում ենք հանգուցյալի վշտակիր ընտանիքին, Մաշտոցի անվան Մատենադարանի աշխատակիցներին և իր գիտական բոլոր գործընկերներին մեր խորազգաց ցավակցությունները:

Թող Բարձրյալն Աստված հանգուցյալի հոգին ընդունի իր երկնային երանավետ խաղաղության մեջ, և Սուրբ Հոգին մխիթարություն և սզո փարատում պարզևի ձեր ընտանիքին:

Խունկ, աղոթք և օրհնություն հանգուցյալի արդար հիշատակին:

ՎԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵԳԻՍԿՈՂՈՍ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆԳ-ՀԱՆՈՒՐ ՓՈՒՍՏԱՆՈՐԴ